

GENIUS LOCI

LASZLOVSZKY 60

edited by
Dóra Mérai
and

Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó

ARCHAEOLINGUA

Genius loci **Laszlovszky 60**

edited by

Dóra Mérai

and

**Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó**

Budapest 2018

The publication of this volume was generously funded by

ISBN 978-615-5766-19-0

© by the Authors and Archaeolingua Foundation

2018

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13

www.archaeolingua.hu

Copy editing and language editing: the editors

Layout: Zsanett Kállai

Map: Viktor Lagutov, Zsuzsa Eszter Pető, Mária Vargha, István Gergő Farkas

Front cover design: Eszter Bence-Molnár

Table of contents

Tabula gratulatoria	v
Kiadói előszó	vi
Publisher's Preface	viii
Köszöntő	x
Salutation	xi

Boundaries, Frontier Zones / Határvonalak, határvidékek

ALEKS PLUSKOWSKI – ALEX BROWN – SEWERYN SZCZEPANSKI – ROWENA BANERJEA – DANIEL MAKOWIECKI What Does a Frontier Look Like? The Biocultural Dynamics of the Lower Vistula Borderland in the Middle Ages	2
STEPHEN POW The Mongol Empire's Northern Border: Re-evaluating the Surface Area of the Mongol Empire	8
IAN WOOD Two Roman Frontiers and Their Sub-Roman Afterlife	14

Crossing Borders / Határokon át

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT Gyulafirátót, avagy a rendi építészeti hagyományok átjárhatósága	19
CRISTOPHER MIELKE A Queen's Crusading Connections: Yolanda of Courtenay, the Fifth Crusade, and the Military Orders	25
BÁRÁNY ATTILA Angol keresztés a magyar végeken: Robert de Champlayn	28
CRISTIAN GAȘPAR Trespassing Pigs, Sons of Whores, and Randy Dogs: Marginalia on a Medieval Document from Caransebeș/Karánsebes	32
VADAS ANDRÁS A kecskeméti marhahajtók megpróbáltatásai és egy végvár jóllakott őrsége	38
LÁSZLÓ KONTLER Borders and Crossings: A Jesuit Scientist in the Whirlwind of Enlightened Reform	41
PAUKOVICS GERGŐ Hajszja az örök fiatalságért. Dr. Voronoff és a dübörgő 20-as évek	45
PINKE ZSOLT – STEPHEN POW A Gangesz-deltából a globális porondra: történeti ökológiai szempontok a kolera kórokozó (<i>Vibrio cholerae</i>) elterjedési területének átalakulásához	50
MARCELL SEBŐK Tangible Cultural Heritage: The Early History of Blue Jeans	55

Inhabiting the Landscape / Élet a tájban

SÓFALVI ANDRÁS	
A Barcaság határai és 13. század eleji településképe a Német Lovagrend adományleveleiben	60
NIKOLINA ANTONIĆ	
The Hospitallers' Estate of Čičan and its Neighbors: Spatial Analysis Yields New Information	64
ÜNIGE BENCZE	
The Abbey of Meszes: New Insights on the Site Location	68
MÓGÁNÉ ARADI CSILLA – MOLNÁR ISTVÁN	
Kísérlet a bárdudvarnok-szentbenedeki premontrei prépostság környezeti rekonstrukciójára	72
BEATRIX ROMHÁNYI	
Monasteries along the Danube	77
PUSZTAI TAMÁS – P. FISCHL KLÁRA	
A dél-borsodi síkság bronzkori és középkori településstruktúrájának összehasonlítása	82
VIZI MÁRTA	
Komplex régészeti kutatás egy egykori dél-dunántúli mezőváros területén	89
BATIZI ZOLTÁN	
Fagyosasszony és Kammerhof	95
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS	
A középkori Kenderes településszerkezete	99
SZŐCS PÉTER LEVENTE	
Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához	103
ZATYKÓ CSILLA	
Eltűnt berzencei malmok	108
SZABÓ PÉTER	
Középkori cseh erdőgazdálkodás a choustníki uradalom erdőszámadásainak tükrében	113
ANDREA KISS	
Before and After the Great Heat and Drought of 1540: Multiannual Trends of Grape and Grain Harvest Dates in the Vienna Hospital Accounts	117
LÁSZLÓ BARTOSIEWICZ	
“Kleine Fische, gute Fische” – But Sturgeon is Great	121
LYUBLYANOVICS KYRA	
Vad háziállat, házi vadállat: Számi rénszarvastartás a középkori és kora újkori Norvégiában	126
JUDITH RASSON	
Mountains in the Lifeways and History of Northern Macedonia	138
JEREMY MIKECZ	
Crossing the Abyss: The Apurímac Canyon at the Time of the Spanish Invasion of Peru (1533)	142

Busy Places / Nyüzsgő terek

PETROVICS ISTVÁN	
Újabb adatok Pécs késő középkori történetéhez	147
URBÁN MÁTÉ	
Lokális búcsújáró helyek a késő középkori Nyugat-Dunántúlon	151
BALÁZS NAGY	
The Marketplace of Csütörtök – A Local Market in Fourteenth-Century Hungary	156
KATALIN SZENDE	
The Sopron Fish Market	159
GERHARD JARITZ	
The Craftsman's Voice and Words in Late Medieval Austrian Urban Space	165

TABLE OF CONTENTS

ANA MARIA GRUIA Healthcare in Cluj in the Sixteenth Century: Overlapping Professions	168
ANA MARINKOVIĆ John Capistran's Mantle and the Early Propaganda of Franciscan Observant Cults in Dubrovnik	171
SABINA MADGEARU Ceremonial Space in Front of Medieval Buda: An Illuminated Fifteenth-Century French Vision	175
VÉGH ANDRÁS Óbuda látképeken	177

Layers of the Past / A múlt rétegei

KODOLÁNYI JUDIT Templomok és temetők a visegrádi Sibrik-dombon	181
ROSTA SZABOLCS Egy új lehetőség kapujában – tatárjárás kori védművek a Kiskunságban	186
BOTÁR ISTVÁN Árpád-kori edényégető kemence Csíksomlyón	193
PETAR PARVANOV Fire and Stone: Placing Flints in Graves in Late Medieval Kaliakra	197
GYARMATI JÁNOS Kumpi Wasi. Textilműhely egy inka tartományi központban	201
ZSUZSANNA PAPP REED Post It: Notes from Thirteenth-Century St Albans	207
VALERY REES The Salt of Genius: Marsilio Ficino on Food, Spices, and Nutrition	213
ROSSINA KOSTOVA The Mother of God Monastery near Varna, Bulgaria: More about Missionary Monasteries in Bulgaria in the Ninth and Tenth Centuries	217
DANIEL ZIEMANN The Imperial Abbey of Corvey in the Ninth and Tenth Century: At the Crossroads of Power	221
VIRÁGOS GÁBOR Kartal vagy Cyko? Kísérlet egy középkori nemesi család történetének rekonstruálására	226
TÓTH BOGLÁRKA – BOTÁR ISTVÁN A sepsikilyéni unitárius templom tetőszerkezeteinek kormeghatározása	244
RÁCZ MIKLÓS Egy tiszazugi újkori négyosztatú ház – Dokumentálás és építéstörténet	248

Objects beneath Our Feet / Tárgyak a föld alól

LANGÓ PÉTER A Tiszakeszi-Szódadombon talált kora Árpád-kori kereszt	254
RÁCZ TIBOR – NAGY BALÁZS Tatárjárás kori kincslelet Jászkarajenőről	258
SZENDE LÁSZLÓ Lehetett-e hadijelvény a csajági kereszt?	267
NÓRA UJHELYI Thoughts about Medieval Book Fittings from the Castle of Visegrád	270
MÁRIA VARGHA – THOMAS KÜHTREIBER Treasures of the “Lower Ten Thousand”? Hoards of Iron Objects	273

TABLE OF CONTENTS

K. NÉMETH ANDRÁS „Sarlóját ez okért bős fegyverré köszörülte” Késő középkori kiegyenesített sarló Kospa falu helyéről	280
MAXIM MORDOVIN A Collection of Fifteenth- and Sixteenth-Century Cloth Seals from Szolnok	285
TÜNDE KOMORI Ottomans in Pest in the Light of “Luxury” Ceramics: Four Cups from Kígyó Street	289
WICKER ERIKA A 17. századi rácszentpéteri kincslelet	294

Marking the Place / Helyek és jelek

CSERNUS SÁNDOR Keresztes családtörténet és kőbe vésett emlékezet	300
LŐVEI PÁL A pilisszántói keresztes kő legendája	305
MÉRAI DÓRA Sügérek a Nyárádméntén: Sigér Mátyás síremléke leporolva	311
VESZPRÉMY LÁSZLÓ A bambergi lovas szobra és Szent István	316
TAKÁCS MIKLÓS A pétervárad-tekiai reneszánsz kőfaragvány	321
ANNELI RANDLA What and Whom Should We Remember? The Case of the Teutonic Order’s Church and Castle in Pöide, Livonia	325

Heritage Sites, Sacred Places / Örökségi helyszínek, szent helyek

ALEKSANDAR PANTIĆ The Ambiguity of Heritage Interpretation: A Late Roman Tomb in Brestovik, Serbia	330
GYÖRGY ENDRE SZŐNYI Rocamadour: Monastic Center, Pilgrimage Place, Art Historical Interest, World Heritage Site	335
KATEŘINA HORNÍČKOVÁ A Penitent Judas Iscariot: An Exemplum of Christian Morals on the Eve of Hussitism?	339
JAMES PLUMTREE Buddha, Lenin, and the Prophet Muhammad Approaching the Landscape and Cultural Heritage of Issyk-Ata	343
ROBERT SHARP The Thames Estuary: The Cultural Heritage and Memory of the Thames Estuary at Southend-on-Sea	349
ESZTER SPÁT Constructing Religio-Ritual Heritage: The New Shrine of Shekhsê Batê in Khetar, Northern Iraq	353
ZSUZSANNA RENNER Delhi, Old and New: Changing Cityscapes and the Cultural Heritage of India’s Capital City	357
FELD ISTVÁN Pseudovár vagy történeti rekonstrukció?	364
ILON GÁBOR A velemi régészeti témaparkról	371
WOLLÁK KATALIN Örökség alapú fejlesztés Kölkeden	374

TABLE OF CONTENTS

Places of Memory / Az emlékezet helyei

JÁNOS BAK	
Nádor 20 Capriccio	380
SZENTPÉTERI JÓZSEF	
Pilistól Tételig. Elektronikus levélféle a 60 esztendőös Laszlovszky Józsefnek	382
RICHARD HODGES	
Scarlino in the 1980s, Forty Years On	386
KLANICZAY GÁBOR	
Egy hozzászólás Kremsben	390

Egy hozzászólás Kremsben

KLANICZAY GÁBOR*

Személyes élményről írok itt, de fontos előre bocsátanom, hogy ez az írás nem rólam szól, a rólam szóló beszámoló csupán „bevezetés”.

Harminc éve, 1988 szeptember végén nagyszabású nemzetközi konferencián vettem részt Kremsben az Institut für Realienkunde des Mittelalters und der Frühen Neuzeit rendezésében. A téma a kremsi intézet profiljához illeszkedett: „Mensch und Objekt im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Leben – Alltag – Kultur.” Gerhard Jaritz, akit két évvel korábban Bak János jóvoltából ismertem meg Vancouverben a „Rusticus: Verbal and Pictorial Images of Medieval and Early Modern Peasants” címen rendezett konferencián, meghívott erre a megbeszélésre. Ezt nagy megtiszteltetésnek vettem; a programból kiderült, hogy olyan előadók között szerepelek, mint Peter Burke, Pierre Bøglioni és Robert Scribner.

Krems csodálatos kis középkori város, ez volt az első alkalom, hogy ott lehettem. A konferencia kezdetén Jaritz és kollégái fogadták a résztvevőket; nagy zsúfoltság volt, örömmel üdvözöltem az előadók között néhány ismerősömet. Rövid Institut-bemutató után az egész csapat átsétált a közelben levő, ha jól emlékszem, a kremsi múzeum dísztermében található konferenciahelyszínre.

Meglepett, hogy milyen nagy konferencia volt, voltak vagy ötvenen a hallgatóságban, nagy vitákkal, hosszú hozzászólásokkal. Egy kicsit izgultam, az „Alltagsleben und Elite im Spätmittelalter. Zivilisierte und Barbaren” című előadásom a második nap délelőttjén volt. Ez volt az első alkalom, hogy német nyelvű előadással léptem fel egy nemzetközi fórumon; angolul jobban ment volna, de bevállaltam a kihívást. Az előadás után jöttek a hozzászólások, kérdések. Az egyik első egy fiatal, szakállas, az enyémhez hasonlóan magyaros németiségű hozzászóló volt. Hosszú és nagyon elgondolkodtató eszmefuttatással egészítette ki és „rak-

ta helyre” az én fejtegetéseimet a késő középkori magyar nemesség szittyá nosztalgiáiról, a túlfinomult „udvari,” „nyugati” illemszabályoktól való idegenkedéséről, büszkén vállalt „férfiúi vastagságáról.” Meglepődve hallgattam; meglepetésem legfőbb oka az volt, hogy nem tudtam, ki ő, nem láttam az első nap folyamán. A konferencia-résztvevők névsorában pedig én voltam az egyetlen magyar. A szünetben aztán összeismerkedtünk; mint az olvasó eddig is sejthette, Laszlovszky Jóska volt az.

Nem tudom, hogy tudtuk a megelőző években elkerülni egymást az ELTE Bölcsészkarán. Én 1983 őszétől kezdve ott tanítottam a Középkori Egyetemes Történeti tanszéken, ő pedig 1986-tól a Középkori Régészet tanszéken tanársegédként dolgozott Kubinyi András mellett, és épp ekkoriban léptették elő adjunktussá. Talán azért nem találkoztunk, mert 1986-87-ben egy évig a Soros ösztöndíjasok első csoportjával Oxfordban volt, bár ennek ellenére tudhattam volna róla, hiszen ekkor már volt egy tucatnyi publikációja is. Kremsben 1988-ban mindenesetre ez volt az egyik legérdekesebb találkozásom, amelyből azután évtizedekre szóló barátság és munkakapcsolat lett.

A kremsi konferenciára Jóska a Gerhard Jaritz munkacsoportjával már korábban kialakított együttműködés jegyében jött, így jelent meg a második napon. Kubinyi András és tanítványi köre olyan kutatásokat folytatott Magyarországon, amelyek az anyagi kultúra kremsi kutatásával termékeny kapcsolatba léphettek. Jóskanak központi szerepe volt ebben az együttműködésben, ő szerkesztette azt a két kötetet, ami 1991-ben, illetve 1993-ban a *Medium Aevum Quotidianum* kremsi sorozatában, Jaritzéknál megjelent. Az első (melyben Kubinyi András társszerkesztőjeként működött közre) az *Alltag und materielle Kultur im mittelalterlichen Ungarn* címet viselte. Alapja egy budapesti, az ELTE egyik előadójában megrendezett tanácskozás volt 1989-ben, amelyre

* Department of Medieval Studies, Central European University, Budapest

Gerhard Jaritz is idelátogatott. Itt Marosi Ernő is tartott egy remek előadást „Zur Frage des Quellenwertes mittelalterlicher Darstellungen. 'Orientalismus' in der ungarischen Bilderchronik” címmel, amely nagyon hasonló problémát boncolgatott, mint én az előző évi kreamsi előadásomban. Ha jól emlékszem, Jóska hívta fel erre előre a figyelmet, amikor meghívott erre az összejövetelre – akkoriban már többször összeakadtunk az ELTE félemeleti büféjében, beszélgettünk készülő kisdoktorijáról, Skóciai Szent Margitról, középkori angol-magyar kapcsolatokról, egy bizonyos, Angliában tanult Nicolaus clericusról. (Mellesleg, egy másik Kubinyi-tanítvány is előadott ezen a kis konferencián, Szende Katalin, akivel jó néhány évvel később mindketten ugyancsak szoros munkakapcsolatba kerültünk.)

Ennyit a régmúlt kreamsi találkozásáról, amelyhez persze sok-sok további, köztük kreamsi emlék is csatlakozott az elmúlt harminc évben. Mikor megalakult a CEU Medieval Studies tan-

szék 1992-ben, alapító tagként csatlakozott hozzánk Jóska is. 1993 áprilisában az első tanulmányi kirándulás keretében Spoletoba mentünk egy kisbusznyi diákkal és két oktatóval – az azóta lebonyolított félszáz kirándulás két örökös szervezőjével és nagy tudású kommentátorával, Jóskával és Szakács Béla Zsolttal –. A visszaúton bekanyarodtunk Kremsbe egy esti sétára, megaludtunk, és másnap meglepetésszerűen bekapogtattunk Jaritz intézetébe is. Ez a későbbi évek folyamán még többször is előfordult, voltunk ott más nagyobb kiránduláson is, sokkal több diákkal, és tartottunk ott CARMEN tanácskozást is a középkorkutatás nemzetközi mezőnyével.

Krems Gerhard Jaritz jóvoltából a CEU Medieval Studies fontos ausztriai támpontja lett, és, amint e kis visszaemlékezés felidézte, ami a Jóskával való harmincéves kapcsolatot illeti, a kiindulópontja is. Mi minden lett ebből! És mi minden lehet még – „bis hundertzwanzig”? Most mindenestre ünnepeljünk: Jóska 60.